

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: EU, Tutkimus, Komission tiedonanto uudesta eurooppalaisesta tutkimusalueesta

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: EU, Tutkimus, Komission tiedonanto uudesta eurooppalaisesta tutkimusalueesta (E 149/2020 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- opetusneuvos Saara Vihko, opetus- ja kulttuuriministeriö

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Suomen Akatemia
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Komission tiedonanto

Komissio antoi syyskuussa 2020 tiedonannon eurooppalaisesta tutkimusalueesta (Uusi eurooppalainen tutkimusalue tutkimusta ja innovointia varten).

Komission mukaan eurooppalaisen tutkimusalueen avulla on saatu paljon aikaan vuodesta 2000 lähtien. Esimerkkeinä mainitaan tutkimusinfrastruktuuriyhteistyö, yhteiset tutkimusohjelmat sekä tutkijoiden liikkuvuuden ja avoimen tieteen edistäminen. Toisaalta EU-maiden t&k-intensiteetti ei ole kehittynyt toivotulla tavalla. Vuonna 2018 t&k-menojen osuus bruttokansantuotteesta oli 2,18 %, eli vuonna 2002 asetetusta 3%:n tavoitteesta oltiin edelleen jäljessä. Julkiset investoinnit ovat pysyneet samalla tasolla suhteessa bkt:hen ja yksityiset investoinnit ovat pienemmäl-

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

lä tasolla kuin keskeisillä kilpailijoilla. Jäsenmaiden välillä on edelleen merkittäviä eroja tutkimus- ja innovaatiotoiminnassa. Tutkimustulosten hyödyntämisessä ja levittämisessä sekä sukupuolten tasa-arvossa on edelleen parantamisen varaa.

Euroopalla on lisäksi merkittäviä yhteiskuntaan, ympäristöön ja talouteen liittyviä haasteita (ml. koronakriisi sekä vihreä ja digitaalinen siirtymä), joihin haetaan ratkaisuja tutkimus- ja innovaatiotoiminnan avulla.

Eurooppalaisen tutkimusalueen perustana on huippuosaamisen periaate sekä kansallisen ja EU:n tason tutkimus- ja innovaatiopolitiikan yhdistäminen.

Kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan osallistuminen on uuden eurooppalaisen tutkimusalueen ytimessä, jotta yhteiskunnallista vaikutusta voidaan lisätä ja kasvattaa luottamusta tiedettä kohtaan.

Kansainvälisessä yhteistyössä otetaan huomioon EU:n ulkosuhteiden painopisteet ja kestävän kehityksen tavoitteet. Yhteistyö perustuu monenvälisyyteen, vastavuoroisuuteen, tarkoituksenmukaiseen avoimuuteen ja strategiseen riippumattomuuteen. Horisontti-ohjelmaan assosioituneet maat ovat kiinteä osa eurooppalaista tutkimusaluetta, minkä lisäksi vahvistetaan yhteyksiä EU:n naapurimaihin. Kolmansien maiden osallistumismahdollisuuksia Horisontti Eurooppa -ohjelmaan laajennetaan.

Komissio on määritellyt tiedonannossa tutkimusalueelle neljä strategista tavoitetta.

1. Asetetaan etusijalle tutkimukseen ja innovointiin tehtävät investoinnit ja uudistukset.
2. Tutkimusosaamisen käyttömahdollisuuksien parantaminen
3. Tutkimuksen ja innovoinnin tulosten siirtäminen talouteen
4. Eurooppalaisen tutkimusalueen syventäminen

Valtioneuvoston kanta

Suomi katsoo, että eurooppalaista tutkimusaluetta tulee kehittää siten, että se vahvistaa kestävä kasvua, työllisyyttä ja yhteiskunnallista kehitystä. Suomi pitää tärkeänä, että Eurooppaan luodaan toimivat ja avoimet tutkimuksen ja innovaatioiden sisämarkkinat eurooppalaisen tutkimusalueen tavoitteen mukaisesti. Suomi myös tukee synergioiden vahvistamista eri politiikkasektoreiden ja erityisesti koulutus- ja teollisuuspolitiikan kanssa.

Suomi tukee eurooppalaisen tutkimusalueen uudistamista. Suomi pitää komission ehdottamia eurooppalaisen tutkimusalueen vahvistamisen painopisteitä oikeansuuntaisina. Toiminnan keskeisenä painotuksena tulee olla tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laatu ja vaikuttavuus. Euroopan kilpailukyvyyn kannalta on tärkeää, että Eurooppa olisi houkutteleva paikka tutkimus- ja innovaatiotoiminnalle siten, että se tarjoaa hyvät toimintaedellytykset sekä julkisille että yksityisille toimijoille.

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

Tiedon, osaamisen ja tutkijoiden liikkuvuutta tulee kehittää ja tukea niin EU-tason kuin kansallisen tason toimin. Tutkimuksen avoimuuden kehittämistä tulee myös jatkaa; sillä edistetään tutkimuksen laatua, luotettavuutta ja vaikuttavuutta sekä tutkijanuran houkuttelevuutta. Eurooppalais-ta tutkimusinfrastruktuuriyhteistyötä (ml. teknologiainfrastruktuurit) on tärkeä jatkaa.

Kansainvälistä tutkimus- ja innovaatioyhteistyötä on tärkeää toteuttaa sekä kahdenvälisiin että monenkeskisiin sopimuksiin perustuen. Yhteistyö mahdollistaa pääsyn uuteen tietoon, osaami-seen ja verkostoihin. Sen avulla voidaan vahvistaa sekä Suomen että EU:n kilpailukykyä voimisi-tamalla tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laatua.

Suomi katsoo, että Euroopassa tulee jatkaa ponnisteluja, jotta voitaisiin saavuttaa EU-tason kol-men prosentin tavoite t&k-menojen osuudelle bkt:sta. Investointeja ja kannusteita tutkimukseen ja innovointiin tarvitaan niin EU:n kuin kansallisella tasolla. Näiden investointien laatua, tehok-kuutta ja vaikuttavuutta tulee myös parantaa.

Euroopan tutkimusalueen kehittymisen kannalta on tärkeää, että kaikki jäsenmaat investoivat myös eurooppalaisena yhteistyönä tehtäviin tutkimus- ja innovaatiotoimiin. Muun muassa julki-sen ja yksityisen sektorin kumppanuuksilla voidaan tehostaa tutkimus- ja innovointiresurssien käyttöä. Samoin Suomi pitää hyvänä, että heikomman t&k-intensiteetin maita kannustetaan lisää-mään t&k-panostuksiaan, jotta maiden välisiä eroja voidaan kuroa umpeen.

Suomi kannattaa eurooppalaisen tutkimusalueen hallintorakenteen kehittämistä. Suomi pitää tär-keänä, että eri toimijoiden roolit ovat selkeät ja tarkoituksenmukaiset ja että hallintorakenne mah-dollistaa riittävän koordinaation ja lisää toiminnan vaikuttavuutta. Eurooppalaisen tutkimus-alueen edistymistä on tärkeä seurata, mutta samalla tulee huolehtia siitä, että seurantajärjestelmä on toimiva ja mahdollisimman kevyt.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Komissio on julkaissut 30. syyskuuta 2020 tiedonannon uudesta eurooppalaisesta tutkimus-alueesta (ERA), ja neuvosto on hyväksynyt joulukuussa 2020 päätelmät eurooppalaisen tutki-musalueen tulevaisuudesta, jotka myös toimivat vastauksena komission tiedonantoon. Neuvos-ton päätelmissä todetaan tutkimusalueen uudet yleistavoitteet ja toiminnan painopisteet sekä so-vitaan seuraavista askelista. Vuoden 2021 aikana on tarkoitus hyväksyä eurooppalaisen tutkimus-alueen toimintasuunnitelma sekä sopia sen hallinnoinnin uudistamisesta.

Valiokunta kannattaa eurooppalaisen tutkimusalueen uudistamista. Tutkimusalueen kehittämi-sellä tulee vahvistaa kestäväää kasvua, työllisyyttä ja yhteiskunnallista kehitystä. Lisäksi on tär-keää, että Eurooppaan luodaan toimivat ja avoimet tutkimuksen ja innovaatioiden sisämarkkinat ja vahvistetaan synergioita eri politiikkasektoreiden välillä. Tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laadun ja vaikuttavuuden tulee olla kaikkien EU-tason tutkimus- ja innovaatiotoimien, myös ERA:n kehittämisen, keskiössä. Komission ehdottamat tutkimusalueen vahvistamisen neljä stra-ategista painopistettä ovat oikeansuuntaiset.

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomessa kansalliset politiikkasuunnitelmat ja toimet (erityisesti koulutuspoliittinen selonteko ja TKI-tiekartan toteutus) ovat mahdollisimman yhteensopivia eurooppalaisten toimien kanssa. Suomen TKI-tiekartan toteuttamisen linkittyminen tutkimusalueen kehittämisen tavoitteisiin on keskeistä. Tämä varmistaa osaltaan suomalaisten tutkijoiden täysipainoisen osallistumisen EU-ohjelmiin sekä eurooppalaisen rahoituksen täysipainoisen hyödyntämisen Suomessa. Valiokunta korostaa yhteistä tavoitetta, että kaikkien EU:n jäsenmaiden t&k-investoinnit pyritään nostamaan 3 %:iin bruttokansantuotteesta.

Tutkimusalueen eräänä tavoitteena on edistää kaikkien toimijoiden mahdollisuutta osallistua tutkimus- ja innovaatiotoimintaan, jotta voidaan hyödyntää eri puolilla Eurooppaa oleva osaaminen ja vähentää alueiden välisiä eroja tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laadussa ja panostuksissa. Valiokunta pitää perusteltuna, että eurooppalaisen huippuosaamisen kehittämiseksi otetaan käyttöön kaikki relevantti osaaminen ja resurssit. Asiantuntijalausunnossa on korostettu, että huippuosaamisen kehittämisen pitäisi olla horisontaalista koko Euroopassa, eli kehittämistoimet eivät saa rakentua ainoastaan jäsenmaiden väliseksi vaan myös alueiden ja eri sektoreiden (yliopisto—yritys) väliseksi toimiksi.

Eurooppalaisen korkeakoulualueen ja eurooppalaisen tutkimusalueen synergiamahdollisuudet ovat saadun asiantuntijalausunnon mukaan ilmeiset. Korkeakoulut ovat tutkimusalueen keskeisiä toimijoita, ja koulutuksen jatkuva kehittäminen on korkeatasoisen ja innovatiivisen tutkimustoiminnan edellytys, näin myös Suomessa, jossa korkeakoulutus perustuu tutkimukseen. Jatkossa tuleekin käsitellä eurooppalaista korkeakoulualuetta ja eurooppalaista tutkimusaluetta vahvemmin yhdessä, esimerkiksi kehitettäessä eurooppalaisia yliopistoverkostoja.

Valiokunta painottaa aktiivisia toimia sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi koko tutkimusalueella. Tässä keskeistä ovat toiminnaltaan ja periaatteiltaan läpinäkyvät tutkimusjärjestelmät, joissa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat keskeisiä toiminnan läpileikkaavia periaatteita. Sukupuolten tasa-arvoa edistävien toimien tuloksia sekä muiden tutkimusalueen kehittämistoimenpiteiden sukupuolivaikutuksia on seurattava systemaattisesti.

Tutkimusalueen hallintorakenteen kehittämisessä valiokunta painottaa rakenteen ja toimijoiden roolin selkeyttä ja kehitettävien yhteistyömuotojen vaikuttavuutta. Tavoitteena olevan seuranta-järjestelmän avulla tulee voida oikea-aikaisesti ja sujuvasti seurata asetettujen tavoitteiden toteutumista erityisesti laadun ja vaikuttavuuden näkökulmasta.

Panostukset laatuun

Euroopan kilpailukyvyn kannalta on tärkeää, että EU on jatkossakin houkutteleva alue tutkimus- ja innovaatiotoiminnalle siten, että se tarjoaa hyvät toimintaedellytykset sekä julkisille että yksityisille toimijoille. Eurooppalaisen tutkimusalueen perustana on huippuosaamisen periaate sekä kansallisen ja EU:n tason tutkimus- ja innovaatiopolitiikan yhdistäminen. Rahoitusta saavat parhaat tutkijat ja parhaat ideat.

Valiokunta korostaa tutkimuksen vapautta. Tarvitaan entistä vahvempi tutkija- ja innovaatiokeskeinen alue, jossa tuetaan tutkijoita ja innovaatiotoimijoita. Innovaatioiden lähtökohtana on usein

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

tutkijalähtöinen uteliaisuustutkimus. Siksi on tärkeää investoida sekä tutkijalähtöiseen että tehtävälähtöiseen tutkimukseen.

Asiantuntijakuulemisessa on painotettu, että merkittävät uudet avaukset syntyvät usein tieteenalojen rajapinnoissa ja alueille, joiden mahdollisuuksia ei ennen välttämättä ole edes tiedostettu. Innovatiivisuuden kannalta onkin haitallista, jos esimerkiksi ylhäältä määritellyt painopistealueet sulkevat tällaisia määrittelemättömiä alueita ennalta pois tutkimusalueen rahoitusmahdollisuuksien piiristä. Valiokunta korostaa, että innovaatiotoiminnan lähtökohdat ovat usein erilaisissa asiakasrajapinnoissa, esimerkiksi työelämän ja tutkimusorganisaatioiden kohtaamisessa, ja tämä tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon, kun päätetään keskeisistä rahoituskriteereistä.

Tieteelliset läpimurrot ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus edellyttävät pitkäjänteisiä panostuksia korkeatasoiseen tutkimukseen, ja on tärkeää, että tätä toimintaa tuetaan sekä kansallisella että eurooppalaisella tasolla. EU-maiden panostukset tutkimukseen ja kehittämistoimintaan eivät ole kehittyneet toivotulla tavalla. Vuonna 2018 t&k-menojen osuus bruttokansantuotteesta oli 2,18 %, eli vuonna 2002 asetetusta 3 %:n tavoitteesta oltiin edelleen jäljessä. Huolestuttavaa on, että EU:n panostus tutkimukseen ja kehittämistoimintaan on matalammalla tasolla kuin keskeisillä kilpailijoilla.

Valiokunta pitää erittäin kannatettavana ja tärkeänä, että komission asettama ja nyt toistama tavoite EU:n tutkimus- ja kehittämispanostusten 3 %:n bkt-tasosta saavutetaan. Investointeja ja kannusteita tutkimukseen ja innovointiin tarvitaan niin EU:n kuin kansallisella tasolla, myös Suomessa. Muun muassa julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksilla voidaan tehostaa tutkimus- ja kehittämisresurssien käyttöä. Heikomman t&k-intensiteetin jäsenmaita on hyvä kannustaa lisäämään t&k-panostuksiaan, jotta maiden välisiä eroja voidaan kuroa umpeen. Euroopan tutkimusalueen kehittymisen kannalta on tärkeää, että kaikki jäsenmaat investoivat myös eurooppalaisena yhteistyönä tehtäviin tutkimus- ja innovaatiotoimiin.

Yhteistyö ja avoin tiede

Valiokunta korostaa eurooppalaisen tutkimuksen yhteisten tutkimusohjelmien ja eurooppalaisten kumppanuuksien merkitystä uuden tiedon ja osaamisen sekä niiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kannalta. Kehittyneet yhteistyöverkostot ovat merkittäviä sekä korkealaatuisen tutkimus- ja innovaatiotoiminnan että eurooppalaisten tutkimusrahoittajien yhteistyön kannalta. Yhteisten toimintatapojen kehittäminen esimerkiksi arviointikäytäntöjen ja avoimen tieteen osalta on tärkeä osa eurooppalaisen tutkimusalueen kehittämistä.

Asiantuntijalausunnossa on korostettu, että avoimen tieteen edistäminen voi parantaa tutkimuksen laadun lisäksi myös merkittävästi tutkimuksen hyödynnettävyyttä ja tutkimus- ja innovaatiotoimintaan tehtyjen panostusten vaikuttavuutta lisäämällä tutkimuksen toistettavuutta, luotettavuutta ja tehokkuutta. Avoimen tieteen edelleen kehittäminen lisää akateemisen maailman ja elinkeinoelämän vuorovaikutusta ja tehostaa tutkimuksen ja innovoinnin tulosten siirtämistä talouteen. Avoimen tieteen ja digitalisaation tuomien mahdollisuuksien hyödyntäminen voi myös luoda uudenlaisia tapoja kansalaisten tavoittamiseksi ja osallistamiseksi ja näin lisätä eurooppa-

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

laisen tutkimusalueen näkyvyyttä ja tunnettuutta. Tieteen ja tiedon avoimuuteen ja sen tuomiin uusiin mahdollisuuksiin tulee kiinnittää kasvavassa määrin huomiota myös Suomessa.

Tutkijoiden liikkuvuus

Tutkijoiden avoimet työmarkkinat ja liikkuvuus eurooppalaisen tutkimusalueen sisällä, kansainvälisesti ja sektoreiden välillä, ovat ensiarvoisen tärkeitä tiedon ja osaamisen vapaan liikkumisen edistämiseksi sekä tutkimustoiminnan vahvistamiseksi tutkimusalueen kaikissa osissa, myös matalamman tutkimusintensiteetin maissa. Liikkuvuustavoitteen toteuttamisessa eurooppalaisen tutkimusalueen ja puiteohjelmien tutkijalähtöiset ohjelmat, erityisesti MSCA- ja ERC-ohjelmat, ovat asiantuntijalausunnon mukaan keskeisiä ja välttämättömiä.

Sivistysvaliokunta korostaa, että riittävät kansalliset panostukset eri jäsenmaissa tutkimusympäristöihin ja tutkimusjärjestelmiin ovat tärkeitä, sillä vain hyvät mahdollisuudet tehdä korkealaatuisia tutkimusta houkuttelevat parhaita osaajia niin eurooppalaisen tutkimusalueen sisällä kuin kansainvälisesti. Liikkuvuutta on tuettava ja sen esteitä purettava myös tutkijaurien kehittymisen turvaamiseksi. Opiskelijaliikkuvuuden tukeminen myös erityisillä vaihto-ohjelmilla (esimerkiksi ERASMUS+) parantaa osaltaan tiedon ja osaamisen vapaata liikkumista ja näin suoraan ja välillisesti tutkimuksen laatua. Valiokunta muistuttaa, että tulevaisuuden tasokas ja innovatiivinen tutkijakunta Euroopassa kasvaa ja kehittyy motivoituneesta ja tasokkaasta kansainvälisestä opiskelijakunnasta.

Tutkimusinfrastruktuurit

Valiokunta korostaa, että olemassa olevien tutkimusinfrastruktuurien tehokas hyödyntäminen ja kehittäminen sekä uusien, kansainvälisen tason eurooppalaisten tutkimusinfrastruktuurien yhteinen suunnittelu ja rakentaminen ovat keskeinen osa eurooppalaisen tutkimusalueen syventämistä. Yhteisellä tutkimusinfrastruktuurilla on erityisen paljon annettavaa Suomen kaltaiselle pienelle mutta osaamisintensiiviselle jäsenmaalle.

Tutkimusinfrastruktuurit tuovat tutkimus- ja innovaatiotoimintaan merkittävää eurooppalaista lisäarvoa ja kasvattavat eurooppalaisen ja kansallisen tutkimusrahoituksen tieteellistä ja muuta vaikuttavuutta. Tätä vaikuttavuutta voidaan asiantuntijalausunnon mukaan edelleen parantaa esimerkiksi kehittämällä olemassa olevia yhteistyömalleja entistä monimuotoisemman hyödynnettävyyden lisäämiseksi.

Infrastruktuurien kehitystyön on asiantuntijalausunnon mukaan linkityttävä digitaalisten resursien ja tutkimuspalvelujen saatavuuden helpottamiseen, muun muassa European Open Science Cloudin (EOSC) kautta. Digitaalisessa siirtymässä yliopistojen ja korkeakoulujen rooli on merkittävä. Suomalaisten korkeakoulujen yhteinen Digivisio 2030 on tästä maailmanlaajuisestikin poikkeuksellisen hieno esimerkki.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Sivistysvaliokunta ilmoittaa,

Valiokunnan lausunto SiVL 7/2021 vp

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Helsingissä 29.4.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Sanna Antikainen ps
jäsen Marko Asell sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Emma Kari vihr
jäsen Mikko Kinnunen kesk
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Sari Multala kok
jäsen Mikko Ollikainen r
varajäsen Juha Mäenpää ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine